

Jakość praktyki pedagogicznej u podstaw założeń programu „Profesjonalne praktyki – profesjonalni nauczyciele”

Jan Grzesiak

Praktyka pedagogiczna jest bardzo istotnym elementem strukturalnym toku studiów przygotowujących do zawodu nauczyciela, co znajduje swoje odzwierciedlenie w przepisach prawnych dotyczących standardów kształcenia nauczycieli.

W programie studiów nauczycielskich w zakresie niemal wszystkich przedmiotów należy zapewnić czas na przygotowanie studentów do praktyki oraz jej ewaluację (autoewaluację) – tym bardziej winno to być respektowane w kształceniu na kierunkach o profilu praktycznym.

Przygotowanie wybranych szkół do realizacji praktyk przez studentów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela stało się jednym z ważniejszych elementów strategii rozwoju edukacji w Polsce. Przed 5 latami, w grudniu 2009 roku, Ministerstwo Edukacji Narodowej ogłosiło konkurs otwarty nr 6/POKL/3.3.2/2009 na projekty dofinansowywane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013. Na realizację projektów wyłonionych w ramach konkursu przeznaczono kwotę ponad 306 mln zł. Celem głównym tego projektu było odbywanie praktyk w wybranych szkołach przez wyłonione w ramach konkursu uczelnie uprawnione do kształcenia nauczycieli. Z założenia praktyki te powinny umożliwić zapoznanie studentów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela z przykładami praktycznych rozwiązań metodyczno-merytorycznych oraz nabycie umiejętności niezbędnych w pracy nauczyciela oraz nauczyciela-wychowawcy, a tym samym winny przyczynić się do poprawy jakości

kształcenia nauczycieli. Założenia konkursu zostały opublikowane na stronie internetowej MEN <http://efs.men.gov.pl/content/view/261/309/1>.

Dzięki realizacji praktyk absolwenci studiów w specjalizacji nauczycielskiej powinni zostać gruntownie przygotowani zarówno w zakresie nauczania przedmiotu lub prowadzenia zajęć, jak i realizowania zadań wychowawczych i opiekuńczych przedszkola, szkoły lub placówki. A w perspektywie kilku lat wypracowane rozwiązania organizacyjne winny zostać upowszechnione we wszystkich szkołach wyższych prowadzących studia na specjalizacji nauczycielskiej. Zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej absolwent studiów pierwszego stopnia uzyskuje kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i zasadniczych szkołach zawodowych, natomiast absolwent studiów magisterskich uzyskuje kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela we wszystkich typach szkół i placówek. Stąd też niezbędne było zapoznanie studentów z organizacją pracy różnych typów szkół i placówek, a w szczególności tych, w których uzyskują w toku studiów kwalifikacje do pracy. Zasada ta uległa zmianie w nowym dokumencie prawnym wydanym w styczniu 2012 roku, w myśl którego absolwent studiów pierwszego stopnia uzyskuje kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela w przedszkolach i szkołach podstawowych².

Wartością dodaną w tym projekcie winno stać się między innymi zapewnienie wykwalifikowanych kadr dla systemu kształcenia zawodowego (w tym również pedagogicznego).

W myśl stawianych wymagań beneficjenci winni posiadać uprawnienia do kształcenia nauczycieli, a opracowany projekt konkursowy winien zawierać przede wszystkim:

- 1) oryginalny program praktyk pedagogicznych, wnoszący zmianę jakościową w przygotowaniu studentów do wykonywania zawodu nauczyciela,
- 2) optymalne rozwiązania organizacyjne praktyk pedagogicznych,
- 3) konceptualizację poprawy jakości odbywania przez studentów praktyk pedagogicznych i nabycie przez nich umiejętności w zakresie planowania, prowadzenia i dokumentowania zajęć; prowadzenia obserwacji zajęć i ich dokumentowania; analizy pracy nauczyciela i uczniów podczas wspólnego omawiania praktyk przez opiekuna praktyk i studenta; autorefleksji i analizowania

¹ Stosownie do obowiązujących w tym czasie wymogów, rozporządzenia praktyki pedagogiczne winny być organizowane w różnych typach szkół i placówek, a obowiązkowo w tych, w których absolwent studiów uzyskuje kwalifikacje do pracy.

² Por. rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz.U. nr 207, poz. 2110); Por. rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia osób przygotowujących do pracy w zawodzie nauczyciela (Dz.U. 2012, poz. 131) oraz rozporządzenie z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. Nr 50, poz. 400 z późn. zm.).

własnej pracy i jej efektów oraz pracy uczniów; współpracy z innymi nauczycielami, w szczególności z wychowawcą klasy, pedagogiem szkolnym, psychologiem szkolnym; współpracy z poradnią psychologiczno-pedagogiczną; współpracy z pracodawcami, u których realizowana jest praktyczna nauka zawodu (w przypadku praktyki pedagogicznej odbywanej w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe),

- 4) opisy sposobów i form organizacyjnych, a następnie realizacji praktyki pedagogicznej, w taki sposób, aby student przed obserwowaniem zajęć, asystowaniem nauczycielowi prowadzącemu zajęcia i samodzielnym prowadzeniem zajęć nabył niezbędne umiejętności pedagogiczne (np. poznał wielorakie uwarunkowania i znał specyfikę pracy opiekuńczo-wychowawczej przedszkola, szkoły lub placówki i nauczyciela, został przygotowany do obserwacji uczniów w środowisku grupowym i klasowym, znał interakcje ucznia i nauczyciela, potrafił zbadać dynamikę grupy i klasy, stosować metody poznawania ucznia i jego szkolnego środowiska, kierować zespołem klasowym w sytuacjach pozalekcyjnych, współpracować z rodziną i środowiskiem lokalnym ucznia),
- 5) określenie modelowej współpracy uczelni z przedszkolami, szkołami i placówkami, w których studenci będą odbywać praktyki pedagogiczne, w tym między innymi stałe doskonalenie nauczycieli w roli opiekunów praktyk pedagogicznych.

Wśród postawionych warunków przed beneficjentami był postawiony warunek, że praktyki powinny odbywać się w wybranych szkołach, w których dyrektor szkoły (placówki) spełni następujące warunki:

- 1) wyrazi zgodę na zapewnienie dostępu do dokumentów regulujących pracę szkoły (placówki),
- 2) stworzy warunki umożliwiające poznanie różnych klas i zespołów uczniowskich, a także zdobycie pożądanego doświadczenia pedagogicznego w zakresie zarówno organizacji pracy szkoły, jak i planowania, realizacji i oceniaania wyników procesu kształcenia,
- 3) stworzy warunki do przygotowania studentów w zakresie realizacji zadań wychowawczych i opiekuńczych,
- 4) zapewni dostęp do pracowni specjalistycznych, sprzętu, pomocy dydaktycznych,
- 5) wyznaczy opiekuna praktyk sprawującego nadzór formalny i merytoryczny nad przebiegiem i organizacją praktyk (przy czym opiekunem praktyk może zostać nauczyciel, który ma studia magisterskie kierunkowe (zgodne z przedmiotem praktyk) i jest nauczycielem dyplomowanym lub mianowanym,
- 6) stworzy warunki umożliwiające samodzielne opracowanie konspektów-scenariuszy zajęć na podstawie informacji i wskazówek przekazanych przez opiekuna praktyk oraz przeprowadzenie na ich podstawie zajęć próbnych (pod opieką nauczyciela),
- 7) stworzy warunki do prowadzenia w ramach praktyk zajęć lekcyjnych z różnych przedmiotów z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych,

a zwłaszcza treści i zasobów edukacyjnych znajdujących się na edukacyjnych portalach internetowych,

- 8) zapewni, we współpracy z opiekunem praktyk, dokonanie analizy i oceny przeprowadzonych zajęć.

Warto zwrócić uwagę na zapis stanowiący o kształceniu zawodowym, a mianowicie, w przypadku szkół prowadzących kształcenie zawodowe należy stworzyć warunki umożliwiające studentom realizację zajęć z uwzględnieniem korelacji kształcenia ogólnego z kształceniem zawodowym przez zapewnienie ścisłej współpracy z nauczycielami realizującymi poszczególne nurty kształcenia. Dyrektywę tę należy w całej rozciągłości odnieść do kształcenia nauczycieli w respektowaniu zasady, aby kształcenie teoretyczne w uczelni było ściśle powiązane z kształceniem praktycznym przez praktyki pedagogiczne odbywane w szkole. Należy w tym miejscu podkreślić, że zasada ta tym bardziej winna być przestrzegana w kształceniu nauczycieli dzieci realizowanym na kierunku pedagogika o profilu praktycznym.

W wytycznych zwraca się też uwagę na to, aby, w związku z koniecznością integracji zdobywanych przez studentów umiejętności z procesem kształcenia teoretycznego i metodycznego na uczelni, praktyki pedagogiczne odbywane były w przeważającej części w okresie roku akademickiego.

Słusznie też w wytycznych MEN akcentuje się warunek konieczny, aby uczelnie kształcące nauczycieli spełniały wymogi określone standardami kształcenia nauczycieli. Aplikacja konkursowa winna przybierać charakter kompleksowy, ponieważ realizacja systemu praktyk pedagogicznych w trosce o poprawę ich jakości wymaga objęcia czterech grup uczestników procesów kształcenia nauczycieli. Są to:

- grupa 1. – kadra pedagogiczna szkół i placówek oświatowych, które mają zapewnić warunki do odbywania praktyki przez studentów przygotowujących się do wykonywania zawodu nauczyciela;
- grupa 2. – studenci przygotowujący się do wykonywania zawodu nauczyciela i wreszcie
- grupa 3. – instytucje: przedszkola, szkoły i placówki oświatowe.

W marcu 2010 roku Departament Funduszy Strukturalny Ministerstwa Edukacji Narodowej (10 marca 2010 r.) zakończył ocenę merytoryczną wniosków złożonych w I i II rundzie konkursu otwartego nr 6/3.3.2/POKL/2009³. Komisja powołana przez Dyrektora Departamentu oceniła wszystkie zakwalifikowane wnioski konkursowe (10), a wyniki tego postępowania były następujące: 3 wnioski oceniono pozytywnie, ponieważ uzyskały minimum 60 punktów łącznie oraz co najmniej 60% punktów w każdej części oceny merytorycznej; 7 wniosków oceniono negatywnie, ponieważ uzyskały łącznie wynik poniżej 60 punktów lub nie uzyskały 60% punktów w co najmniej jednej części ocenianej w części B karty oceny merytorycznej bądź też nie spełniły co najmniej jednego z kryteriów horyzontalnych, wymienionych w części A tej karty.

³ Komunikat w tej sprawie ukazał się na stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej: <http://efs.men.gov.pl/content/view/267/309/> w dniu 18 marca 2010 r.

Z zadowoleniem i satysfakcją został odebrany powyższy komunikat, w którym aplikacja opracowana przez autora tego artykułu, przy pełnym wsparciu władz uczelni oraz władz Miasta Konina, została wymieniona w grupie zakwalifikowanych pozytywnie do dalszych negocjacji. Tym bardziej zmobilizowało nas to do intensywnych prac organizacyjnych, w tym grupę osób odpowiedzialnych za realizację praktyk pedagogicznych na trzech kierunkach studiów: pedagogika, filologia angielska i filologia germańska. Z dużym optymizmem potraktowany został stan, jaki zaistniał i został wywołany oryginalnym przedsięwzięciem MEN, a jakim było podniesienie poziomu przygotowania szkół i nauczycieli do współpracy z uczelniami w zakresie odbywania praktyk pedagogicznych, a mającej na celu zapewnienie wysoko kwalifikowanych kadr nauczycielskich.

Przy tej okazji nadarzyła się możliwość doskonalenia pracy dydaktycznej pod kątem wyższej jakości przygotowania przyszłych nauczycieli do wykonywania swoich obowiązków zawodowych, a także możliwość prowadzenia systematycznych badań naukowych nad przebiegiem edukacji nauczycieli oraz ich zachowań w różnych okresach aktywności zawodowej⁴.

I tak doszło do tego, że w latach 2010–2015 realizowany był autorski projekt systemu mentorskiego praktyki pedagogicznej pod wymownym hasłem „Profesjonalne praktyki – profesjonalni nauczyciele”. Jednym z tzw. twardych efektów realizacji tego programu jest cykl konferencji teoretyczno-metodycznych oraz wydawnictw, wśród których znajduje się niniejsza, piąta z kolei, książka.

Według zasad określonych standardami kształcenia nauczycieli w toku studiów nauczycielskich pierwszego stopnia, studenci odbywają praktyki w ogólnym wymiarze co najmniej 150 godzin. W praktyce stosowane są różnorakie rozwiązania organizacyjne dotyczące odbywania praktyk pedagogicznych, jako nieodłącznego elementu strukturalnego mającego szczególne znaczenie w systemie przygotowywania kandydatów do zawodu nauczyciela. W naszej koncepcji (mentorskiej) rozróżniane są dwa rodzaje praktyki, które są ze sobą ściśle powiązane i uwarunkowane wzajemnie, a mianowicie: praktyka śródroczna oraz praktyka ciągła.

Praktyka śródroczna ma charakter próbnej pracy studenta w charakterze obserwatora procesu nauczania i wychowania oraz w charakterze nauczyciela danego przedmiotu (czy edukacji początkowej). Praktykę śródroczną odbywają wszyscy studenci, głównie w okresie realizacji zajęć dydaktycznych na uczelni pod kierunkiem nauczyciela akademickiego, w ścisłej współpracy z nauczycielami-mentorami (opiekunami) praktyk w szkole. Umiejętności nabyte przez studentów w czasie praktyki śródrocznej są niezbędne do odbycia praktyk ciągłych, prowadzących do stopniowego usamodzielniania studenta w wykonywaniu czynności na stanowisku nauczyciela.

W czasie trwania praktyki śródrocznej przyszły nauczyciel (student) poznaje:

⁴ Zob. np. J. Grzesiak, *Podstawy teorii i metodyki kształcenia praktycznego nauczycieli*, PWSZ, Konin 2010; D. Waloszek, *Pedagogika przedszkolna. Metamorfoza statusu i przedmiotu badań*, Wyd. AP, Kraków 2006.

- sposoby diagnozowania sytuacji edukacyjnych w szkole, środowisku rodzinnym ucznia, a także poza nim,
- sposoby realizacji treści programowych – przez hospitowanie i samodzielne prowadzenie różnorodnych zajęć (lub ich fragmentów),
- całodziennych zajęć przewidzianych rozkładem tygodniowym oraz udział w innych formach pracy pedagogicznej nauczyciela (prowadzenie dokumentacji szkolnej, posiedzenia rady pedagogicznej, spotkania z rodzicami itp.),
- zasady i formy współpracy nauczyciela z rodzicami w dążeniu do harmonijnego rozwoju ucznia i w tworzeniu jemu sprzyjającego środowiska pedagogicznego,
- różnorodne formy działalności pozalekcyjnej przez udział w przygotowywaniu i prowadzeniu imprez, wycieczek oraz innych form zajęć pozalekcyjnych (ewentualnie pozaszkolnych),
- bazę materialną, plany pracy, zadania rady pedagogicznej, dokumentację pracy szkoły (przedszkola) i instytucji z nimi współdziałających.

Praktyka śródroczna obejmuje treści tych przedmiotów, które występują w modułach kształcenia ogólnopedagogicznego i kształcenia integrującego w formie zajęć terenowych w szkołach, a także w zakresie metodyki nauczania przedmiotu kierunkowego. Zajęcia terenowe w charakterze praktyki śródrocznej odbywają się w grupach liczących 12–15 studentów.

Na treść ciągłej praktyki pedagogicznej składają się wszystkie zjawiska, sytuacje i procesy zachodzące w klasie szkolnej. Studenci, przygotowując się do hospitacji oraz zajęć prowadzonych samodzielnie, winni zapoznać się dogłębnie z programem kształcenia poszczególnych przedmiotów, jak również z literaturą z zakresu metodyki oraz problematyki opieki i wychowania uczniów w warunkach klasy szkolnej. Treścią praktyki ciągłej są też obowiązki związane z rolami zawodowymi nauczyciela, jego odpowiedzialnością za kształcenie i wychowanie uczniów, a także jego udziałem w życiu środowiska, w którym pracuje. Przed każdym zajęciem student zobowiązany jest do napisania koncepcji-konspektu (scenariusza) zajęć. Przed prowadzeniem danych zajęć konspekt-scenariusz powinien być konsekwentnie aprobowany przez nauczyciela-mentora jako opiekuna praktyki w danej klasie. Po przeprowadzonych zajęciach w danym dniu student odbywa rozmowę z mentorem, w czasie której następuje ocena tych zajęć razem z uwagami ewaluacyjnymi i zaleceniami metodycznymi odnotowanymi w karcie ewaluacyjnej studenta.

Obserwacje (i hospitacje) oraz samodzielne zajęcia dydaktyczne winny przebiegać według planu ustalonego ze studentem przed rozpoczęciem praktyki. Warunkiem zaliczenia praktyki na uczelni jest pozytywne wykonanie zadań ustalonych przez uczelnię i zaplanowanych przez szkołę, w której student odbywał praktykę. Mentor-nauczyciel akademicki na podstawie przedłożonej przez studenta dokumentacji oraz opinii opiekuna w porozumieniu z nauczycielami akademickimi (metodykami) ustala cenę końcową z praktyki.

Nauczyciele akademicy prowadzący zajęcia metodyczne na uczelni, a szczególnie mentorzy, winni pełnić funkcje wspierające działania nauczycieli-opiekunów praktyk w szkołach. W okresie odbywania praktyk w każdym tygodniu (także przed rozpoczęciem okresu praktyk), podczas ich pobytu na terenie szkół, powinny być przeprowadzane rozmowy instruktażowe niezbędne do zaprojektowania przez studentów względnie optymalnych scenariuszy zajęć oraz pakietów materiałów dydaktycznych. Nadzór nad przebiegiem praktyk sprawują przede wszystkim mentorzy.

Przed rozpoczęciem roku szkolnego organizowane winny być konferencje metodyczne w ścisłej współpracy z ośrodkami doskonalenia nauczycieli – w celu stworzenia jednolitego rozszerzonego frontu oddziaływań wobec studentów jako przyszłych nauczycieli. W tej przestrzeni edukacji nauczycieli znajdują się: kształcenie na uczelni, doskonalenie zawodowe w ośrodkach metodycznych, praktyka w pracy zawodowej nauczycieli w szkole oraz sprawowanie nadzoru pedagogicznego. Tego rodzaju forum z założenia ma stanowić płaszczyznę do stworzenia zoptymalizowanego modelu kształcenia kompetentnych i odpowiedzialnych nauczycieli przez system łączenia kształcenia teoretycznego i kształcenia praktycznego.

W toku odbywania praktyk w myśl koncepcji powinny być stosowane procedury ewaluacyjne o charakterze jakościowo-ilościowym. W tym celu dobierane są adekwatne techniki badawcze, a w tym między innymi wywiady (studenci, nauczyciele, dyrektorzy), analizy dokumentacji, obserwacje oraz ankietowanie wybranych podmiotów uczestniczących w realizacji programu praktyk. Częstotliwość pomiarów, co najmniej raz w semestrze w odniesieniu do poszczególnych studentów, raz w roku akademickim w odniesieniu do grupy studentów oraz nauczycieli i nauczycieli akademickich (metodyków). Narzędzia pomiaru są opracowywane i weryfikowane przez zespół pod kierunkiem eksperta naukowo-merytorycznego⁵.

Od początku zakładano, że przez zoptymalizowany system praktyk pedagogicznych z powodzeniem zostaną urzeczywistnione cele w odniesieniu zarówno do szkół, jak i do nauczycieli-mentorów w szkołach, a przede wszystkim do studentów. Wystarczy tu wymienić choćby kilka z nich:

- podniesienie jakości kształcenia studentów na kierunkach nauczycielskich według norm określonych systemem uczelni i procesu bolońskiego,
- nabycie przez studentów umiejętności praktycznych, niezbędnych w zawodzie nauczyciela w ścisłym związku z wiedzą teoretyczną, głównie: diagnozowanie

⁵ Na studiach drugiego stopnia praktyka śródroczna jest realizowana w powiązaniu z przedmiotem *metodologia badań społecznych*. Ma charakter pracy badawczej studenta w charakterze obserwatora procesów kształcenia i wychowania oraz w roli nauczyciela-asystenta w klasie szkolnej. W wyniku systematycznie prowadzonych badań empirycznych i hermeneutycznych został upowszechniony w praktyce edukacyjnej arkusz obserwacji zajęć edukacyjnych z uwzględnieniem ewaluacji i projektowania dydaktycznego. Narzędzie to zostało szczególnie wysoko ocenione m.in. przez Komisję PAK (zob. protokół z akredytacji dla kierunku „pedagogika” – WPA Kalisz 2006).

uczniów i zespołów uczniowskich, dobór treści i metod względem wcześniej sformułowanych celów operacyjnych, realizacja procesów kształcenia i wychowania na podstawie przygotowanego scenariusza na gruncie diagnozy, ewaluowanie osiągnięć własnych oraz osiągnięć uczniów (klasy – zespołu uczniów), konstruowanie projektów materiałów dydaktycznych uzupełniających materiały podręcznikowe – ku nauczaniu żywemu⁶,

- wzrost motywacji studentów do edukacji ustawicznej, prowadzenia badań ewaluacyjnych oraz działań na rzecz nowatorstwa pedagogicznego,
- wzmocnienie kompetencji dydaktycznych nauczycieli-opiekunów praktyk w szkole przez systematyczne czytelnictwo i wymianę doświadczeń (WDN, awanse zawodowe, seminaria i konferencje naukowe, publikacje we współpracy z uczelnią),
- wzrost świadomości nauczycieli o znaczeniu praktycznych elementów w systemie kształcenia i doskonalenia nauczycieli,
- intensyfikacja pracy nauczycieli na rzecz podnoszenia jakości kształcenia i wychowania w szkole oraz na rzecz podnoszenia jakości kształcenia kompetentnych i odpowiedzialnych studentów – w roli przyszłych nauczycieli,
- pozytywne opinie dyrekcji szkół o przygotowaniu nauczycielskim na etapie studiów oraz na etapie początkowej pracy tuż po ukończeniu studiów,
- wzrost zaangażowania dyrektorów szkół w proces przygotowywania i prowadzenia praktyk nauczycielskich w ich szkołach.

Wartością dodaną dobrze zorganizowanych praktyk pedagogicznych będzie zacieśnienie współpracy między szkołą wyższą a instytucjami działającymi w obszarze kształcenia nauczycieli, oświaty i edukacji, a także wzrost świadomości aktywnych zawodowo nauczycieli o potrzebie ciągłej pracy własnej na rzecz podnoszenia jakości edukacji dzieci i młodzieży oraz o znaczeniu praktycznych elementów nauczania w kształceniu studentów, przyszłych pedagogów.

Dużą wagę przywiązuje się do diagnostyki psychopedagogicznej, na bazie której możliwe jest organizowanie nauczania żywego, dostosowanego do indywidualnych osiągnięć i możliwości uczniów w klasie szkolnej. Za realizację programu praktyki śródrocznej odpowiadają nauczyciele prowadzący zajęcia dydaktyczne z danego przedmiotu. Koordynację studenckich praktyk śródrocznych sprawuje nauczyciel akademicki, wyznaczony spośród mentorów, jako asystent eksperta naukowo-merytorycznego⁷.

Za organizację praktyk po stronie szkoły odpowiada nauczyciel-mentor wyznaczony przez dyrektora danej szkoły, a który uczestniczył wcześniej w szkoleniu organizowanym przez uczelnię.

⁶ J. Grzesiak, *Nauczanie „żywe” i karty pracy we współczesnej szkole*, w: *Edukacja Jutra*, t. 2, red. K. Denek, T. Koszycz, P. Oleśniewicz. Wrocław 2006, s. 209–217.

⁷ W strukturze Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu funkcje koordynacyjne i opiekę naukową sprawuje Zakład Kształcenia Pedagogicznego Nauczycieli, którego założycielem i kierownikiem jest autor niniejszego artykułu.

Zadaniem nauczycieli-opiekunów w szkole w czasie praktyk obserwacyjnych (hospitacji) będzie:

- informowanie studentów o założeniach zajęć oraz o źródłach dotyczących problematyki tych zajęć,
- udostępnienie dokumentacji dydaktycznej związanej z prowadzonymi zajęciami w danym dniu,
- zwięzłe przedstawienie refleksji po zakończeniu zajęć (lub w czasie przerw).

Zadaniem nauczycieli-opiekunów w szkole w związku z prowadzeniem zajęć przez studentów jest:

- uzgadnianie z mentorem celów i zakresu treści zajęć próbnych studentów,
- odbywanie konsultacji w ustalonych godzinach i dniach tygodnia w szkole,
- informowanie studentów o założeniach zajęć oraz o źródłach dotyczących problematyki tych zajęć – co najmniej 4 dni robocze przed planowanym terminem prowadzenia zajęć,
- udostępnianie dokumentacji i materiałów dydaktycznych związanych z zajęciami prowadzonymi przez studenta,
- udzielanie instruktażu na podstawie projektu scenariusza zajęć przedstawionego przez studenta – najpóźniej w dniu poprzedzającym termin prowadzenia zajęć,
- obserwacja zajęć prowadzonych przez studenta,
- zwięzłe przedstawienie refleksji i wniosków razem z oceną po zakończeniu zajęć (z uwzględnieniem formularza stanowiącego również element koncepcji).

Zadaniem nauczycieli akademickich, a zwłaszcza mentorów na uczelni w związku z prowadzeniem zajęć przez studentów będzie:

- udzielanie (w czasie przewidzianym na konsultacje) instruktażu studentom na podstawie założeń zajęć uzgodnionych wcześniej z nauczycielem w szkole,
- udostępnianie materiałów dydaktycznych związanych z zajęciami prowadzonymi przez studenta,
- udzielanie dodatkowego instruktażu na prośbę studenta na podstawie przedstawionego przez niego projektu scenariusza zajęć – najpóźniej w dniu poprzedzającym termin prowadzenia zajęć,
- obserwacja zajęć prowadzonych przez studenta,
- odbycie rozmowy obejmującej przedstawienie refleksji i wniosków wraz z oceną po zakończeniu zajęć (z uwzględnieniem formularza stanowiącego także element koncepcji).

Przedstawiona w zarysie koncepcja odbywania praktyki pedagogicznej stawia wysokie wymagania wobec nauczycieli akademickich, jak i wobec nauczycieli szkół, w których te praktyki są odbywane. Szczególnie duże znaczenie przypisywane jest jakości wszystkich elementów występujących zarówno po stronie uczelni, jak

i przede wszystkim po stronie nauczycieli szkół⁸. Liczba godzin przeznaczonych na praktyki jest przedmiotem kontrowersji, a najczęściej słyzy się opinię, że liczba 150 godzin minimum jest mała. Można zgodzić się z tymi głosami, ale z drugiej strony należy brać pod uwagę obciążenie studenta, a przede wszystkim wysoką jakościowo wartość dodaną praktyki jako dopełnienie równie istotnego kształcenia teoretycznego w toku zajęć na uczelni oraz samodzielnego studiowania literatury przez każdego studenta⁹. Należy jednak podkreślić, że o wartości praktyki pedagogicznej w systemie edukacji nauczycieli nie decyduje jedynie liczba godzin, ale przede wszystkim korzyści wyniesione osobno przez każdego studenta dzięki wysokiemu poziomowi metodyczno-merytorycznym wszystkich bez wyjątku elementów występujących w sferze kształcenia praktycznego w szkole. Stąd tak wiele miejsca w koncepcji „Profesjonalne praktyki – profesjonalni nauczyciele” zostało wyznaczone na ewaluację i jakość kształcenia praktycznego w ścisłym związku z kształceniem teoretycznym przyszłych nauczycieli. Z tego też względu w badaniach prowadzonych pod kierunkiem autora tego opracowania wiele miejsca zajmuje problematyka jakości kształcenia i doskonalenia nauczycieli¹⁰. Jest to tym bardziej istotne i ważne, jeśli nowe podstawy programowe z założenia winny sprawić poprawę jakości kształcenia i wychowania na wszystkich szczeblach edukacji. Nie uda się tego osiągnąć bez bardzo dobrze przygotowanych, czyli kompetentnych i odpowiedzialnych nauczycieli¹¹.

Prezentowana koncepcja jest wdrażana od kilkunastu, a nawet kilkudziesięciu lat w kształceniu nauczycieli na kierunku pedagogika. Jako zweryfikowana znalazła swoje odzwierciedlenie w wielu publikacjach poświęconych problematyce kształcenia i doskonalenia nauczycieli¹².

W niniejszej publikacji zostały zamieszczone naukowe i empiryczne opracowania wielu autorów wywodzących się z grona nauczycieli-praktyków, nauczycieli

⁸ W poprzednich okresach odbywania praktyk w ramach kształcenia nauczycieli w liceach pedagogicznych czy w studiach nauczycielskich szkoły te były często określane mianem „szkół ćwiczeń”.

⁹ Począwszy od roku akademickiego 2014/2015 w PWSZ w Koninie realizowana jest praktyka pedagogiczna w rozszerzonym wymiarze, wynikającym z przepisów określających warunki kształcenia na kierunkach o profilu praktycznym. Wstępne badania wskazują na stosunkowo duże obciążenie pracami własnym i studentów, co jest sygnalizowane w ich opiniach ewaluacyjnych. Zagadnienie to wymaga dodatkowych badań jakościowych.

¹⁰ Zob. np. *Ewaluacja i innowacje w edukacji nauczycieli*, t. 1–2, red. J. Grzesiak, Kalisz 2007.

¹¹ Zob. np. *Ewaluacja i innowacje w edukacji. Kompetencje i odpowiedzialność nauczyciela*, red. J. Grzesiak, PWSZ – WPA, Kalisz – Konin 2009.

¹² Są to ośrodki kształcące nauczycieli w zakresie edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej, w których realizowana jest ta koncepcja, a mianowicie: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu; zob. np. T. Olejniczak, *Praktyki zawodowe jako element oceny osiągnięć studentów wyższych szkół zawodowych*, w: *Ewaluacja i innowacje w edukacji*, red. J. Grzesiak, PWSZ, Konin 2006, s. 51–56.

akademickich, a także – co jest bardzo cenne – studentów oraz absolwentów PWSZ w Koninie i innych uczelni.

U podstaw metodologicznych tej pozycji wydawniczej zostały postawione następujące cele:

- wyeksponowanie metodologicznych uwarunkowań strategii jakościowych badań ewaluacyjnych w edukacji przyszłych nauczycieli, zwłaszcza w toku praktyki pedagogicznej,
- podkreślenie jakościowych aspektów ewaluacji w toku praktyki pedagogicznej w jedności z kształceniem teoretycznym,
- uwypuklenie wyzwań i uwarunkowań innowacji pedagogicznych (w tym projektowania dydaktycznego) w procesie kształcenia teoretycznego i praktycznego nauczycieli,
- wymiana myśli naukowej i doświadczeń praktycznych w konstruowaniu narzędzi pomiaru efektów kształcenia w szkole i na uczelni,
- wymiana doświadczeń oraz poglądów między uczestnikami procesów edukacyjnych w przedszkolu, w szkole i na uczelni – zwłaszcza w kontekście efektów realizacji projektu PKL „Profesjonalne praktyki – profesjonalni nauczyciele”.

W związku z takimi zamierzeniami zostały wyznaczone następujące moduły tematyczne, wokół których z założenia winna być skupiana uwaga autorów tekstów oraz czytelników:

1. Metodologiczne i aksjologiczne uwarunkowania jakości procedur ewaluacji w kontekście praktyki pedagogicznej studentów (przyszłych nauczycieli).
2. Uwarunkowania, rzeczywistość i wyzwania w dziedzinie innowacji edukacyjnych w kontekście ciągłości i zmian „na lepsze” w przedszkolach, szkołach i w szkolnictwie wyższym, w kontekście praktyki pedagogicznej.
3. Niepokój w dydaktyce jako czynnik sprawczy wyższej jakości praktyki pedagogicznej w toku studiów nauczycielskich.
4. Wyzwania i nowatorskie próby w zakresie konstruowania narzędzi pomiaru efektów kształcenia praktycznego podczas praktyki w szkole (przedszkolu).
5. Analiza jakości pomiaru skuteczności kształcenia praktycznego w uczelni i w toku praktyki pedagogicznej w kontekście krajowych ram kwalifikacji i podstaw programowych.
6. Przydatność edukacyjna podręczników, neomediów i technologii komunikacyjnych w aspekcie poprawy jakości praktyki pedagogicznej.
7. Przejawy i jakość prób nowatorstwa i postępu pedagogicznego z uwzględnieniem profilu kształcenia oraz specyfiki praktyki pedagogicznej.
8. Jakościowa analiza wybranych rozwiązań w zakresie mechanizmów kontroli-samokontroli oraz samooceny i oceniania w doświadczaniu studentów w czasie odbywania praktyki zawodowej.
9. Wartości i efekty poradnictwa pedagogiczno-psychologicznego toku praktyki pedagogicznej.

10. Problematyka ewaluacji i nowatorstwa pedagogicznego w procesie pisania prac dyplomowych i magisterskich, z uwzględnieniem autodiagnozy i auto-ewaluacji studentów kierunków nauczycielskich.
11. Relacje między procedurami ewaluacyjnymi na rzecz poprawy jakości kształcenia praktycznego na zasadzie jedności teorii i praktyki.
12. Doniosłość badań jakościowych w obszarze kształcenia i doskonalenia nauczycieli ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia praktycznego przyszłych nauczycieli w toku studiów.
13. Wyzwania i zadania praktyki pedagogicznej w obszarze edukacji pozalekcyjnej i pozaszkolnej, z uwzględnieniem pedagogiki czasu wolnego oraz krajoznawstwa i turystyki szkolnej (np. ZHP, TPD).
14. Ciągłość i zmiana w zarządzaniu jakością praktyki pedagogicznej w szkole (przedszkolu) i na uczelni – we współpracy z ośrodkami doskonalenia nauczycieli oraz z organami nadzoru pedagogicznego.

Mimo niewątpliwych wartości poznawczych tej publikacji, nie udało się zamieścić w niej jeszcze wielu innych tekstów, które poruszałyby bardziej szczegółowo te zagadnienia, które w nikłym stopniu występują w tym opracowaniu.

Dziękuję władzom PWSZ w Koninie, a przede wszystkim profesorom Wojciechowi Poznaniakowi oraz Mirosławowi Pawlakowi, którzy, sprawując funkcję rektora w okresie realizacji projektu „Profesjonalne praktyki – profesjonalni nauczyciele”, wspierali wszelkie poczynania całego zespołu pracowników dydaktycznych, studentów, pracowników administracji i Wydawnictwa PWSZ do wyższej jakości praktyk pedagogicznych i wyższej jakości kształcenia przyszłych nauczycieli.

Wyrażam nadzieję, że dzięki dalszemu wsparciu władz uczelni założenia programu „Profesjonalne praktyki – profesjonalni nauczyciele”, a w tym wydawanie kolejnych publikacji w tym cyklu, będzie miało miejsce w latach następnych. Jeśli przyczyni się to do poprawy jakości edukacji przyszłych nauczycieli we współpracy ze środowiskiem lokalnym i regionem – wówczas będzie można uznać, że efekty założone i efekty urzeczywistnione będą stanowić wartościową jedność edukacyjną.